

BASINDA SAĞLIK HABERLERİNİN BUDD SKORU İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Nurhan İNCE*, Haluk İNCE**

ÖZET

Çalışmada BBD A.Ş. ve Yay-Sat A.Ş.'nin açıkladığı 1999 yılı tiraj sıralamasında en çok satılan 8 gazeteden birinci (Hürriyet) ve sekizinci (Yeni Binyıl) sıradaki gazeteler, 1-30 Nisan 2000 tarihlerinde (30 günde 60 gazete ve ekleri), sağlık haberleri açısından incelenmiştir. Bu incelemede ilk kez 1930'da İngiltere'de uygulanan ve ülkemize uyarlaması Dr. Ümit Kartoğlu tarafından yapılan "Budd skoru" kullanılmıştır. Bu skorlamada; gazetelerdeki haberler; yer aldığı sayfa, sayfadaki yeri, sayfanın ne kadarını kapladığı ve ilk sayfada yer alan haberin diğer sayfalardaki uzantı durumu ve başlık uzunluğuna göre değerlendirilmektedir. Çalışma ile basındaki sağlık haberlerini değerlendirmek amaçlanmıştır.

Her iki gazetede toplam 161 sağlık haberi yer almıştır. Budd skoru ortalaması genelde 3.61 ± 2.27 'dir (Bu değer Hürriyet gazetesi için 2.86 ± 1.91 , Yeni Binyıl için 4.38 ± 2.38 'dir). %73.9 haber başlığı içerik ile uyumludur. %59.0 haber içeriği doğru, %41.0'i abartılı ve yanlışır.

Gazeteler uygun ve doğru kullanıldığında sağlık eğitiminin etkili bir tamamlayıcısı olabilirler. Ancak kamuoyunu doğru bilgilendirmeleri için ilgili kişi, kurum ve kuruluşların doğru bilgiyi zamanında medyaya ulaştırması gereklidir.

Anahtar kelimeler: Basın, sağlık haberi, Budd skoru

SUMMARY

The evaluation of health news in the press by means of budd scoring. In the study, we evaluated two news papers Hurriyet and Yeni Binyıl announced to be in the first and eighth ranks of the most selling papers in the circulation sequence according to the data from BBD A.S. and Yay-Sat A.S., by examining 60 papers including their supplementaries in 30 days in April 2000.

Budd scoring was used in the study, which was started to apply in 1930 in great Britain and, adapted by Dr. Ümit Kartoğlu in Turkey. In this scoring the news have been evaluated according to the the page where they take place, the lenght of the head line as per column numbers, the rate of covering area in the page and the prolongation of the news from the top into the inner pages.

Totally 161 health news have taken place in both papers. The average Budd Scoring has generally been 3.63 ± 2.27 , Hurriyet 2.86 ± 1.91 and Yeni Binyıl 4.38 ± 2.38 respectively. 73.9% of the news have had the head line and content harmony, 59.0% of them have been correct and 41.0% have been exaggerated and incorrect.

The papers could be complementary to health education when they are utilised correctly and properly, which is possible if the relevant people and organizations provide the press with accurate news punctually to enable the community to have correct information.

Key words: Press, health news, Budd scoring

GİRİŞ

Haber, toplumda çok sayıda kişiyi ilgilendiren ve etkileyen herhangi bir görüş, yargı ya da olaydır ⁽¹²⁾. Haberleri kişilerin anlayabile-

ceği bir dille ve zamanında sunan kitle iletişim araçları, bireylere kendileri dışındaki dünyayı tanıtarak onlara yeni ufuklar açmaktadır. Böylece gelişme- ilerleme, yeni şeyleri

keşfedip öğrenme isteğini de güdülemektedir. Ayrıca kitle iletişim araçları dünyanın her tarafında gündem belirleme, ülke yönetiminde etkin rol oynama, insanların yaşamlarındaki öncelikleri saptamada etkin ve bazen de korkutucu bir güce sahiptir.

Yazılı basınla ilişkili öğelerden, özellikle ülkemiz gazeteleri değişik kültürel düzeydeki insanlara hitap edecek şekilde farklı içeriklerle düzenlenmiştir ve toplumun ilk önceliklerinden olan sağlık için doğru kullanıldığında son derece yararlı bir araç olacaktır. Gazeteler uygun ve gerektiği biçimde kullanıldığında sağlık eğitiminin çok etkili bir tamamlayıcısı, daha etkili, daha hayata dönük, özgür ve dinamik bir parçası olarak ve sağlıktaki eşitsizlikleri gidermek adına da katkı sağlayacaktır⁽⁸⁾.

Bu çalışma ile basında çıkan sağlık haberlerini tüm dünyada 1930'lardan beri kullanılan; haberin gazetede yer aldığı sayfa, yeri ve sayfanın ne kadarını kapladığı, başlık uzunluğu gibi kıstaslarla haberin önemini belirleyen Budd Skoru⁽⁷⁾ yardımıyla değerlendirmek ve ülkemizin sağlık sorunlarının çözümünde ve de daha sağlıklı bir toplum hedefine ulaşmada stratejik önemi olan basının, bu gücünü ne biçimde değerlendirdiğini irdelemek amaçlanmıştır.

MATERYAL ve METOD

Çalışma, Birleşik Basın Dağıtım (BBD) A.Ş. ve Yay-Sat A.Ş'nin açıkladığı 1999 yılı tiraj sıralamasında en çok satılan 8 gazeteden birinci (Hürriyet) ve sekizinci (Yeni Binyıl) gazete ile yapılmıştır⁽⁶⁾. Çekilen kura ile belirlenen 1-30 Nisan 2000 tarihlerinde yayımlanan, toplam 30 günde 60 gazete ve ekleri, sağlık haberleri açısından incelenmiştir.

Sağlık haberlerinin yayımlandığı gün, yer aldığı sayfa, resim ve/veya özet bulundurması, haberin asıl gazete ve/veya günlük/haftalık ekte yer alması gözönüne alınarak, başlık ile

haber içeriğinin uyumu, haber kaynağı, haber konuları ve içerikleri değerlendirilmiştir. Haber içeriklerinin bilimsel açıdan değerlendirilmesinde Merck Manuel 1999 referans alınmıştır⁽⁴⁾. Haberin gazetede yeri ve önemi Budd Skoru ile değerlendirilmiştir. İlk kez 1930 yılında İngiltere'de uygulanan ve Ümit Kartoğlu tarafından düzenlenen bu skorlamada⁽⁷⁾;

- * haberin yer aldığı sayfa (birinci sayfa 3, üçüncü ve son sayfa 2, diğer sayfalar 0 puan),
- * başlık uzunluğu (beş-sekiz sütun 3, iki-dört sütun 1, bir sütun 0 puan)
- * haber ilk sayfada ise gönderme olup olması (gönderme var 1 , gönderme yok 0 puan)
- * Sayfada haberin yeri (üst yarı 2, alt yarı 1 puan)
- * haberin bulunduğu sayfanın ne kadarını kapladığı (%40 ve üzeri 3, %15-39 arası 2, %5-14 arası 1 ve %5'den az olanlar 0 puan) olarak puanlanmıştır. Toplam en yüksek puan 12'dir. Veriler frekans ve yüzde oran kullanılarak ve uygun istatistik yöntemlerle epi 5 ve instat paket programı yardımıyla değerlendirilmiştir⁽¹¹⁾.

BULGULAR

Araştırma grubunu oluşturan bu iki gazetenin günlük toplam satışları İstanbul'da toplam gazete satışının %30.4'ünü, Türkiye genelinde ise %29.0'unu oluşturmaktadır. İki gazetede bir ay içinde toplam 161 (98'i Hürriyet Gazetesinde, 63'ü Yeni Binyıl Gazetesinde) sağlık haberi yer almıştır. İki gazetede günde ortalama 2.68 sağlık haberi yayımlanmıştır. Bu ortalama Hürriyet Gazetesi için 3.26, Yeni Binyıl Gazetesi için 2.10'dur.

Sağlık haberlerinin %79.5 (n: 128)'i asıl gazetelerde, %20.5 (n: 33)'i gazete eklerinde yer almıştır. %71.4 (n: 115)'ü hafta içi, %28.6 (n:46)'sı hafta sonu yayımlanmıştır. %73.9 (n:119) haber başlığı içeriği ile

uyumludur. Haberlerin %26.1 (n:42)'i "ke-bap göğüs kanseri yapıyor", "kirlilik ahmaklaştırıyor", "sağlığınıza toz kondurmayın" ve "haydi çocuklar şeker yemeğe" gibi abartılı başlık içermektedir.

Çalışma dönemimizde, manşet üstü (sür-manşet) olarak verilen toplam iki haber ise "Yaşlanma durduruluyor" (*gen surlarının çözüldüğüne ilişkin*) ve " Yav..... Bu bir devriiiiiim" (*viagradan sonra testosteron jelinin kullanıma sunumu*) şeklinde abartılı idi.

Sağlık haberlerinin %57.1 (n:92)'i resimli ve %31.3 (n:50)'ü özeti sunulmuştur. Haberlerin içerikleri, %59.0 (n: 95)'unda doğru, %41.0 (n: 66)'inde tartışmalı, abartılı ve yanlış olarak, değerlendirilmiştir.

Her iki gazetede yer alan sağlık haberlerinin yorumlanması tablo 1'de gösterilmiştir (Tablo 1).

Her iki gazetede yer alan toplam 161 haberin %85.1 (n:137)'inde kaynak gösterilmiştir. Bu kaynaklar arasında uzman hekim %46.6, yetkili kurumlar %19.3 oranlarda olup yabancı kaynaktan çeviri oranı da %19.9 idi.

İki gazete arasında habere kaynak belirtimi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanamamasına rağmen Yeni Binyıl gazetesi daha yüksek oranda kaynak belirtimi yapmakta idi (Odds Ratio = 0.60). Ancak, haber başlığı ile içerik uyumu, resim ve özet bulundurma oranları yine istatistik olarak anlamlı farklılık vermese de Hürriyet gazetesinde daha yüksek oranda gözlendi (Odds Ratio'lar sırası ile 2.09, 1.53 ve 1.78 idi).

Tablo 2'de de görüldüğü gibi, "tıpta tanı ve tedavi ile ilgili sağlık haberleri" gazetelerde %44.1 oranında yer almıştı. Oysa toplam nüfusumuzun %65'ini oluşturan kadın ve çocukların sağlığına ilişkin gazetelerde yer alan sağlık haberleri oranı yüksek değildi⁽¹³⁾. Bu oranlar kadınların sağlığını korumaya yönelik haberlerde %1.9, çocukların sağ-

lığını korumaya yönelik haberlerde %5.6 oranlarda idi (Tablo 2).

Sağlıkla ilgili haberlerde Budd Skoru ortalaması 3.61 ± 2.27 bulunmuştur. Bu ortalama Hürriyet gazetesi için 2.86 ± 1.91 iken Yeni Binyıl için 4.38 ± 2.38 'dir. Ortalamalar arasındaki farklılık Student T testi ile araştırılmış ve ileri derecede anlamlı bulunmuştur (p:0.0001 Mean difference: 1.5232, %95 Güven aralığı 0.7722 - 2.275). Hiçbir sağlık haberi tam puan (12 puan) alamamıştır. 11 puan alan 1 (%0.8) (*Yeni Binyıl'da*), 10 puan alan 4 (%3.1) (*Yeni Binyıl'da*) ve 9 puan alan 2 (%1.6) (*1'i Hürriyet, 1'i Yeni Binyıl'da*) sağlık haberi mevcuttur.

TARTIŞMA

Birçok iletişimci, medyanın etkilerini; toplumsal değişiklikler yaparak bunu yaymak, kamuoyunu ilgilendiren konuların önemlerini vurgulamak ve de niteliksiz müzik, oyun ve ortaya çıkardığı kişiliklerle bir popüler kültür oluşturmak üzere 3 grupta toplamaktadır⁽⁵⁾. Ancak bir toplumu diğer toplumların yanında farklı konulara taşıyan değerlerden biri de güçlü bir iletişim ağına sahip olmak ve kitle iletişim araç ve gereçlerini halkın yararına kullanabilmektir⁽²⁾. Bu nedenle kitle iletişim araçları ve özellikle de gazeteler yalnızca haber niteliğindeki olayları topluma duyurarak yaptığı "ikaz" görevinden çok daha aktif olmalıdır

Ülkemizdeki okur yazarlık oranı kadınlarda %72, erkeklerde %92' dir⁽⁴⁾. 1998 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (1998-TNSA) verilerine göre ülkemizde kadınların %32'si, erkeklerin %61'i haftada en az bir kere gazete ve/veya dergi okumaktadır⁽¹³⁾.

Çalışmada sağlıkla ilgili yazı ve haberlerin %20.5'i gazete eklerinde yer almaktadır. Bu oran Karavuş ve arkadaşlarının çalışmasında %16.6, Pehlivan ve arkadaşlarının çalışmalarında %45.9 bulunmuştur^(7,9).

Tablo 1. Haberlerin değerlendirilmesi

Değişken	Hürriyet %	Yeni Binyıl %	Odds Ratio	Güven Aralığı	P (iki yönlü)
<i>Haber sayısı</i>	60.9	39.1			
<i>Haberin Yeri</i>					
Asıl gazete	67.3	98.4	0.03	0.00 – 0.24	0.000004
Günlük/haftalık ek	32.7	1.6			
<i>Yayın Tarihi</i>					
Hafta içi	70.4	73.0	0.88	0.41 – 1.9	0.8581
Hafta sonu	29.6	27.0			
<i>Haber başlığı</i>					
Uyumlu	79.6	65.1	2.09	0.96 – 4.54	0.0624
Abartılı ve gerçeği yansıtmıyor	20.4	34.9			
<i>Resim</i>					
Var	61.2	50.8	1.53	0.76 – 3.07	0.2534
Yok	39.8	49.2			
<i>Özet</i>					
Var	35.7	23.8	1.78	0.82 – 3.89	0.155
Yok	64.3	76.2			
<i>Haber kaynağı</i>					
Belirtilmiş	82.6	88.8	0.60	0.21 – 1.67	0.3900
Belirtilmemiş	17.4	11.2			
<i>İçerik</i>					
Doğru ve yeterli	62.2	53.9	1.40	0.70 – 2.81	0.3799
Tartışmalı ve gerçek dışı	37.8	46.1			

Yazıların bilimsel içerikleri %59 oranında doğru olarak nitelendirilmiştir. Bu oranlar ülkemizde yapılan diğer çalışmalarla benzerlik göstermektedir (7,8,9).

Çalışmamızda sağlıkla ilgili haberlerde Budd skoru ortalaması 3.61 ± 2.27 bulunmuştur. Bu ortalama aynı skoru kullanan Karavuş ve arkadaşlarının 1995 yılı çalışmasında 3.44 ± 2.14 bulunmuştur (7). Kanımızca aradaki farklılık, az olmakla beraber, sağlık haberlerine verilen değerdeki artışı göstermektedir.

İki gazete arasında haberlere ait tablo 1'de listelenen özellikler arasında yalnızca "haberlerin asıl gazete ya da ilavede yer almaları" açısından oransal farklılık istatistiksel

olarak anlamlı idi. Bu farklılık kanımızca Yeni Binyıl gazetesinin düzenli bir günlük ilave yayımlanmaması nedeniyle oluşmuştu. Ancak gazeteler arasında Budd skorları açısından oluşan farklılık, onların yayın politikalarından kaynaklanmaktadır. Budd skorlarının düşüklüğü gazetelerin, özellikle ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde, daha fazla ve daha etkin görev ve sorumluluklar almaları gerektiğini vurgulayıcıdır. Bu görev ve sorumluluk gazeteci eğitim politikaları içinde uzman gazetecilik kavramına daha fazla önem ve yer verilmesini gerektirmektedir. Özellikle politika ekonomi, çevre, sağlık haberleri yapan gazetecilerin bu konudaki eğitimleri de sorgulanmalıdır. Hatta sağlık konusunda çalışan muhabirlerin belki de alt

Tablo 2. Gazetelerdeki haber konularının dağılımı

Haber Konuları	Toplam N (n: 161)	%
Tipta tanı ve tedavi ile ilgili gelişmeler (kronik hastalık ve maliniteler)	71	44.1
Beslenme önerileri	20	12.4
Sigara, alkol ve uyuşturucu	11	6.8
Cinsellik ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar	18	11.2
Gıda zehirlenmesi, şohben ve sobadan zehirlenme ve kuduz	12	7.5
Çocuk sağlığını korumaya yönelik	9	5.6
Çevre kirliliği ve teknolojinin verdiği zararlar	7	4.3
Ruh sağlığı	5	3.1
Anne sağlığını korumaya yönelik	3	1.9
Diğer (estetik, diş, hekim hatası, yeni hastalık)	5	3.1

dallarda (cinsellik, çevre, kronik hastalıklar vs..) uzmanlaşma sürecine girmeleri gerekmektedir. Ülkemizde 1990 yılında kurulan Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği' de (ESAM) bu konuya duyarlıdır (7). Tüm dünyada uzman gazeteciler (bilim gazeteciliği) ilgili oldukları konu ile bilim dünyasını yakından izlemekte, uzmanlık dergilerini okuyarak araştırma dünyasının nabzını ellerinde tutmakta ve bilim dünyası ile toplum arasında köprü görevini yerine getirmektedirler. Bunun yanı sıra bilim dünyasındaki karışık olayları halkın anlayabileceği bir dile çevirerek popüler bir anlatımla halka sunmaktadırlar. Ancak ne yazık ki bilim haberleri, gazetelerin yazı işleri ya da genel yayın yönetmenleri için sansasyonel olduğu ölçüde değerlendirilmektedir. Bu nedenle çarpıtılma tehlikesindedir (3). Çalışmamızda manşet üstü verilen iki haberin içerikleri de bu yaklaşımı doğrulamaktadır.

Ancak medyanın kamuoyunu yeterince ve doğru bilgilendirebilmesi için de ilgili kurum ve kuruluşların, doğru, dürüst, yeterli, açık ve kullanılabilir bilgiyi zamanında medyaya ulaştırabilmesi gerektiği de göz ardı edilmemelidir (5).

KAYNAKLAR

1. Bears MH, Berkow R: The Merck Manual of diagnosis and therapy, published by Merck Research Lab, England, 17. Baskı (1999).
2. Bulut M: "Çağımızın güç kaynağı olarak haber ajansları" Yeni Türkiye II: 1125 (1996).
3. Bursalı O: " Ülkemizde bilim gazeteciliği var mı?" Yeni Türkiye I:121 (1996).
4. Dünya Çocuklarının Durumu 2000, UNICEF Türkiye Temsilciliği Ankara (2000).
5. Girgin A: Yazılı basında haber ve habercilik "Etik" 'i. İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Doktora Tezi. İstanbul (2000), s:81.
6. Hürriyet Gazetesi 26 Şubat 2000
7. Karavuş MK, Cebeci D, Hayran O, Öztürk S, Ünal B, Ayanoğlu S, Aygün C, Apaydın Ö: Gazetelerde yayınlanan sağlıkla ilgili yazıların incelenmesi. Toplum ve Hekim 12:2 (1997).
8. Kavlak O, Saydam B, Demir Ü: Gazetelerde üreme sağlığı. Sağlık ve Toplum 10: 62 (2000).
9. Pehlivan E, Genç M, Karaoğlu L: Günlük gazetelerde sağlıkla ilgili haberlerin incelenmesi Journal of Turgut Özal Medical Center 1: 132 (1994).
10. Sayımer Tanrıverdi İ: " Çevre'nin korunmasında etkin roller ve çevre eğitimi. " İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Doktora Tezi. İstanbul (1999) s:163.
11. Sümbüloğlu K, Sümbüloğlu V: Biyoistatistik, Hatipoğlu yayınevi, Ankara, 3. Baskı (1990) s:111.
12. Süter Ş: Medya ve habercilik. Yeni Türkiye Kasım -Aralık (1996) s:1083
13. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1998 (TNSA 1998). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü Measure DHS+ Macro International Inc. (1999) s: 28